

REPRODUKTIVNO ZDRAVLJE U KLINČU U POLITIKA (3): Crna strana progona kontracepcije

Piše: Renata Ivanović | 15/12/2022



Promišljanja o reproduktivnom zdravlju kao važnoj sastavnici ukupne zdravstvene dobrobiti čovjeka uistinu su novijeg datuma, kao što smo u prvom nastavku ovog serijala posebno **naglasili**. Sam pojam reproduktivnog zdravlja i prava svakog čovjeka na njegovu dobrobit Svjetska zdravstvena organizacija definira tek sedamdesetih. Tek kad se Svjetska konferencija o stanovništvu u Bukureštu (1974.) fokusira na ulaganje u obrazovanje i podizanje razine odgovornosti država za građane i njihovo reproduktivno zdravlje u čijem je cilju usvojen i Svjetski akcijski plan stanovništva (WPPA).

U njegovom središtu nije bila dobrobit čovjeka i njegova reproduktivnog zdravlja, nego bojazan politike bogatih zemalja da će ubrzani rast populacije, posebice u zemljama tzv. trećeg svijeta koje su bile pogođene epidemijama gladi, dovesti u pitanje opstanak globalnog svijeta u resursima hrane i vode. Tako su pitanja kontrole rasta stanovništva dovela do politika kojima se države trebaju stimulirati u ulaganja u obrazovanje svojih građana o njihovom reproduktivnom zdravlju i edukaciji o

metodama planiranja obitelji.

Zaštita od začeća postala je globalni ključ za rješavanje tih problema. A hormonalnu kontracepcijsku pilulu ista je politika najrazvijenijih zemalja vinula se u zvijezde znanstvenog napretka čovječanstva. Američka Agencija za hranu i lijekove (FDA) prvu tabletu protiv začeća, tzv. antibaby pilulu, odobrila je još 1960. Godinu kasnije pojavila se u Europi, a pet godina kasnije, 1965., registrirana je za kontrolu rađanja i u Hrvatskoj.

Međutim, bila je u početku dostupna samo udanim ženama na liječnički recept jer su se već tada ponajviše vjerski moćnici dizali protiv njezine opće uporabe svim ženama fertilne dobi, posebice djevojkama. Ali tu su moćnu pilulu žene odmah prepoznale kao snažno oružje svog oslobođenja kako u partnerskim odnosima tako i slobode na tržištu rada i već prve godine počinje je koristiti više od milijun Amerikanki. Pilula je više od bilo čega u povijesti donijela ženama svijest o tome da su one te koje donose odluke hoće li rađati, kada će rađati i koliko djece žele imati. Da su slobodne odlučivati o svom tijelu i svojoj reprodukciji. Pilula je dovela do seksualne i socijalne revolucije, do širokog oslobođenja od političkih i vjerskih tereta o nužnosti prokreacije kao jedine društveno priznate uloge žena. Zahvaljujući piluli rasplamsali su se i pokreti borbe za rodnu ravnopravnost.

Glodman, Dennett i Sanger – pionirke borbe na prava na kontrolu rađanja

Sama svijest o pravu žene na slobodno odlučivanje o svom reproduktivnom zdravlju kao temeljnom ljudskom pravu i pravu na izbor u kojem ključnu ulogu igra kontrola rađanja u njezinim rukama, nije se rodila preko noći i izumom i registracijom antibaby pilule. Pokret osvješćivanja ženskih reproduktivnih prava, a kroz pokret za kontrolu, krenuo je pola stoljeća ranije u Americi. Bio je to politički pokret s kampanjama za korjenitu društvenu reformu, promjenu politika i zakona koji su ženama onemogućavali pristup kontracepciji kao i obrazovanje o kontroli rađanja.

Kampanje su 1914. pokrenule i predvodile tri žene: **Emma Goldman, Mary Dennett i Margaret Sanger**. Svojim su se političkim kampanjama zapravo zalagale za zaštitu reproduktivnog zdravlja žena, svaka na svoj način, a u suštini motivirane brojnim slučajevima smrti pri porodu, smrtime novorođenčadi, kao i narušenog zdravlja žena, pa i smrti zbog samoizazvanih pobačaja. Posebice kod žena s niskim primanjima, koje su dolazile iz nižeg i srednjeg sloga tadašnjeg američkog društva, koje je kontracepciju u to vrijeme smatralo opscenom. I zakonski je proganjalo.

S nadom da će uspjeti promijeniti tadašnji Comstockov zakon, koji je zabranjivao distribuciju bilo kakvog "opscenog, nepristojnog i/ili lascivnog" materijala, a u zakonu je stajalo da je sprečavanje začeća također takav materijal, putem pošte prva je Margaret Sanger krenula distribuirati bilten *The Woman Rebel*, koji je sadržavao raspravu o kontracepciji. Dvije godine kasnije Sanger je otvorila prvu kliniku za kontrolu rađanja u SAD-u, ali ju je policija odmah zatvorila kliniku, a Sanger je osuđena na 30 dana zatvora. Na 15 dana zatvora osuđena je Emma Goldman, zbog javnih istupa u kojima je naglašavala kako je pobačaj tragična posljedica loših ekonomskih uvjeta te da je kontracepcija mnogo bolja alternativa. Dok je Goldman kontrolu rađanja usko povezivala s položajem radničke klase,

posebice žena radnica, Mary Dennett, inače dizajnerica, preko vlastitih se iskustava teških porođaja, smrti novorođenčeta, a i sama je pri jednom od poroda skoro umrla – osvijestila važnost edukacije o kontracepciji što su politike preko nacionalnih zakona branile.

„Bila sam potpuno neupućena u kontrolu začeca, kao i moj suprug. Nikada nismo imali ništa slično kroz edukaciju, niti kroz upute liječnika. Prakticirali smo gotovo potpunu apstinenciju u nastojanju da makar razmaknemo naše bebe”, zapisala je u memoarima Dennett što ju je motiviralo da pokrene borbu za rađanja, uvođenje spolnog odgoja u škole i prava glasa za žene.

Osnovala je 1915. Nacionalnu ligu za kontrolu rađanja s Jessie Ashley i Clarom Gruening Stillman, potom Ligu dobrovoljnog roditeljstva, a aktivna je bila i u Nacionalnoj američkoj udruzi za pravo glasa. Napisala je poznati pamflet o spolnom odgoju i kontroli rađanja. Krenula je lobirati u Kongresu da se iz Comstockovog zakona o opscenostima uklone riječi „sprečavanje začeca”, čime bi se omogućila legalna distribucija materijala o kontroli rađanja. Tek 1930. je i uspjela, ali ne lobiranjem, nego žalbom na sudu, jer je bila tužena za nelegalnu distribuciju edukativnih materijala o kontracepciji, a sud je žalbu prihvatio, pa se to odrazilo i na promjenu ovog kontroverznog zakona.

Progoni zatvorom, zabrane klinika za kontrolu rađanja i edukacija o kontracepciji

Motivacija i strast da cijeli život posveti borbi za kontrolu rađanja, a ujedno i borbi za reproduktivno zdravlje i prava žena, kod Margaret Sanger rodila se još u djetinjstvu. Rođena je u katoličkoj obitelji, a rano je ostala bez majke koja je umrla u 50. godini života nakon što je rodila jedanaestero djece i imala ukupno 18 trudnoća. Sanger je oca optuživala da je doveo do prerane majčine smrti jer je previše rađala. Život je posvetila radu na edukaciji o planiranju obitelji, pa je između ostalog 1917. snimila dokumentarni film Birth control (Kontrola rađanja, a također je poznat i pod imenom Novi svijet). Bio je to i prvi film koji je u Americi zabranjen prema presudi Vrhovnog suda, koji je smatrao da prikazivanje filmova ne predstavlja slobodu govora. Zabranu filma Birth control podržao je prizivni sud u New Yorku na način da film o planiranju obitelji može biti cenzuriran “u interesu morala, pristojnosti i javne sigurnosti i dobrobiti.”

Progon korištenja kontracepcije ne jenjava sve do kraja Prvog svjetskog rata, kada se situacija stubokom mijenja. Mnogim američkim vojnicima dijagnosticirane su spolne bolesti, pa Vlada prvi puta pokreće zdravstvenu kampanju koja spolni odnos i korištenje kontracepcije postavlja kao važno pitanje javnog zdravlja i legitimne teme znanstvenog istraživanja. Klinč politike protiv kontracepcije je popustio. Štoviše vladine se institucije uključuju u raspravu o seksualnim pitanjima, a kontracepcija se transformira iz pitanja morala u pitanje javnog zdravlja. Ohrabrena promjenom stavova prema kontroli rađanja Sanger 1923. otvara drugu kliniku za kontrolu rađanja i ovaj puta nema uhićenja i progona. Sam pojam “kontrola rađanja” ustalio se i u narodnom govoru, a kontracepcija postala široko rasprostranjena. Redaju se i pravne pobjede nad zakonima protiv kontracepcije, koje motiviraju Američku liječničku udrugu da 1937. prihvati kontracepciju kao temeljnu komponentu nastavnog plana i programa medicinskih škola.

Međutim, medicinska zajednica je sporo prihvaćala tu novu odgovornost, a žene su se nastavile oslanjati na nesigurne i neučinkovite savjete o kontracepciji iz loše informiranih izvora. Godine 1942. osnovana je Američka federacija planiranog roditeljstva, koja je stvorila nacionalnu mrežu klinika za kontrolu rađanja. Medicinska struka je nakon Drugog svjetskog rata u potpunosti prihvatila kontrolu rađanja, a preostali zakoni protiv kontracepcije više se nisu provodili, čime su zamrli i pokreti za legalizaciju kontrole rađanja. Kreće i široko rasprostranjena dostupnost kontracepcije.

Pincus i Rock – tvorcii hormonalne kontracepcijske pilule

Bila je to dobra uvertira za skorašnji pronalazak hormonalne kontracepcije, moćne pilule protiv začeca. Liječnik i znanstvenik **Gregory Pincus** na Harvardu je eksperimentirajući na životinjama spoznao da se injekcijama progesterona može blokirati ovulacija. Prethodno je kemičar **Carl Djerassi** u Meksiku sintetizirao prve tablete na bazi progesterona. Pincus se u daljnjim istraživanjima udružio s dr. **Johnom Rockom**, specijalistom za liječenje neplodnosti, inače katolikom i ocem petero djece. Njih dvojica su 1956. godine odlučili testirati tabletu za kontrolu rađanja tijekom kliničkog pokusa u kojem je sudjelovalo 50 žena u Portoriku. Tableta se pokazala učinkovitom u blokiranju ovulacije, a 1957. godine FDA ju je odobrio za tretman menstrualnih tegoba. Dvije godine kasnije tvrtka Searle zatražila je da se pilula po imenu Enovid odobri i kao tableta protiv začeca, što je naposljetku FDA učinio 9. svibnja 1960. godine.

Sedamdesetih godina u praksu je uvedena i metoda hitne kontracepcije poznata pod imenom njezina autora Yuzpe metoda, koja je podrazumijevala uzimanje klasičnih kontracepcijskih tableta, ali u znatno većoj dozi do 72 sata nakon nezaštićenog odnosa. Osamdesetih godina za hitnu kontracepciju počeo se koristiti samo progesteron. Lijekovi su popularno nazvani Plan B ili pilula za dan poslije, odnosno u engleskom originalu „morning after pill“, a koriste se i danas. Zbog lagane dostupnosti i sigurne primjene hitna kontracepcija predstavlja iznimno važno otkriće, posebice zbog sprečavanja pobačaja.

Međutim, to ne znači da je progon kontracepcije postao i stvar daleke prošlosti. Štoviše, kako su žene sve više počele osvještavati svoja reproduktivna prava, pokreti protiv primjene kontracepcije sve su više rasli. Rasplamsani i financirani od crkve i politika konzervativne i ultrakonzervativne ideologije. Mizoginih politika koje traže načina kako pod kontrolu staviti ženu, njezino tijelo, uzeti joj temeljna prava na reproduktivno zdravlje, a njezinu ulogu u društvu svesti na ulogu prokreacije. Tome u Hrvatskoj svjedočimo posljednjih 30 godina, o čemu govore i mnogi brojčani pokazatelji.

Posljedice progona kontracepcije u Hrvatskoj

Hrvatska se ove godine na Europskom atlasu kontracepcije našla na **dnu ljestvice**. Samo jednu stepenicu niže ostala je osamljena Poljska, koja je već godinama europska zemlja slučaj i izaziva glavobolju europskim institucijama zbog potpunog nepoštivanja seksualnih i reproduktivnih prava. Europski atlas kontracepcije po nekoliko kriterija mjeri koliko je kontracepcija dostupna u svakoj od europskih zemalja, a s obzirom da smo se po tom pitanju postali ‘red flag’, znači država u kojoj je ženama kontracepcija nedostupna iako zakonom na nju prava jesu regulirana. No ostvarenje tih prava

je onemogućeno jer djevojke i žene o kontracepciji nemaju cjelovitih i pravovremenih informacija od sustava javnog zdravstva. Nisu napravili niti jednu web stranicu putem koje bi zdravstvenim osiguranicima pružali sve potrebne informacije o vrstama kontracepcije, onima koje su dostupne na hrvatskom tržištu, njihovoj cijeni, kao ni objašnjenja i savjete liječnika i stručnjaka koji su utemeljeni na znanosti o njezinim učincima. Znači da za podacima o kontracepciji adolescentice i žene moraju tragati same, najčešće pretraživanjem Googlea ili putem društvenih mreža, jer im liječnici, unatoč obvezi struke, ali i zakona, kao dio primarne zdravstvene skrbi za reproduktivno zdravlje žena njih najčešće ne nude.

Podaci Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo zorno pokazuju posljedice toga. Gotovo polovica tinejdžera ne koristi kondome prilikom spolnog odnosa. Manje od 20 posto žena koristi spiralnu, a pilule prema procjenama ginekologa tek pet posto. U zapadnim zemljama taj je udio šezdesetak posto. Većina parova kao zaštitu od trudnoće koristi nesigurne metode, kao što je računanje neplodnih dana i prekinuti snošaj. Čak 88 posto pobačaja na zahtjev žene izazvano je činjenicom da par nije koristio kontracepciju pa je očekivana posljedica trudnoća. Najviše pobačaja, gotovo 61 posto, zatražile su žene koje imaju jedno, dvoje ili troje djece. Tridesetak je posto onih koje nemaju djecu, a 10 posto su žene s više od troje djece. Među ženama s jednim ili više djece koje su zatražile pobačaj najviše je u dobi od 25 do 40 godina. Maloljetnice su lani zatražile i obavile 50 pobačaja, što je 1,9 posto od svih pobačaja na zahtjev.

Ovakvo je stanje u izravnoj suprotnosti sa Poveljom o ljudskim pravima UN-a kad je riječ o pravu na seksualno i reproduktivno zdravlje ljudsko je pravo. UN je još prije nekoliko godina zatražio od Hrvatske da kontracepcija za sve bude besplatna te da se abortusi u javnim ustanovama obavljaju na teret HZZO-a.

Hrvatski zavod za javno zdravstvo ne pokriva troškove za većinu hormonskih kontraceptiva, cijena pilula je od sto do 200 kuna, što si mnogi ne mogu priuštiti pa često prakticiraju nesigurne metode planiranja obitelji. Samo 10 posto žena u reproduktivnoj dobi traži savjetovanje kod svojih ginekologa o kontracepciji i planiranju obitelji.

HZJZ je za lanjsku godinu izvijestio da je prijavljeno ukupno 5746 pobačaja, kojima su pribrojili još 1966 pobačaja, a koji uopće nisu bili prijavljeni unatoč zakonskoj obavezi, ali su evidentirani u bazi podataka o hospitalizacijama unutar NAJS. Tako je ukupan broj lani evidentiranih pobačaja bio 7712, a ovaj udio neprijavljenih čini čak 30 posto od ukupnog broja.

Prema razlozima najveći udio pobačaja je izvršen zbog 'abnormalnih produkata začeća', točnije 39,5 posto. Potom slijede pobačaji na zahtjev, kako ih HZJZ naziva legalno inducirani pobačaji i on iznosi 34,6 posto, a spontanih pobačaja bilo je 17,1 posto. U 6,8 posto slučajeva bila je evidentirana izvanmaternična trudnoća. U ovoj statistici ima i tzv. nespecificiranih pobačaja, iako uopće nije jasno što bi to trebalo značiti, koji su to razlozi doveli do pobačaja, a takvih je ukupno dva posto.

40 posto ilegalnih pobačaja

Hrvatska ima problem zbog niske stope registriranih abortusa na zahtjev. Broj pobačaja je prema evidenciji iz Baze podataka o pobačajima u posljednjih 15 godina prepolovljen. Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije i Eurostata, Hrvatska ima nižu stopu legalno induciranih pobačaja na tisuću živorođenih od susjednih zemalja i prosjeka Europske unije (74,8 na tisuću živorođene djece. Usporedbe radi, susjedna Slovenija ima 169 legalno induciranih pobačaja na tisuću živorođene djece, više nego dvostruko u usporedbi s Hrvatskom, koja ima gotovo dvostruko više stanovnika. U posljednjoj **Studiji o seksualnom i reproduktivnom zdravlju** Odbora za ženska prava i ravnopravnost spolova (**FEMM Committee**) Europskog parlamenta procjenjuju da se oko 40 posto abortusa obavi ilegalno. Drugim riječima, hrvatskim se zdravstvenim vlastima ne vjeruje i to s razlogom. Do smanjenja broja pobačaja nije moglo doći unaprjeđenjem reproduktivnog zdravlja i prava, jer se to posljednjih 15 godina nije dogodilo. Ne potiče se kontrola začeca i korištenje kontracepcije, s jedne strane. S druge sve je više liječnika ginekologa koji iskazuju priziv savjesti. Usporedbe radi, u Hrvatskoj je priziv savjesti na zahvate pobačaja izrazilo 86 posto liječnika, a u susjednoj Sloveniji dva posto.

Prvi centri za reproduktivno zdravlje u Hrvatskoj

Kako se u Hrvatskoj dogodilo da se gotovo preko noći počne urušavati jedan dobro uspostavljen sustav zdravstvene zaštite adolescenata, žena i muškaraca, u području reproduktivnog zdravlja i prava na njega, a koji je bio izgrađen još sedamdesetih i osamdesetih godina. Hrvatska je, kao što smo već napomenuli, već sredinom šezdesetih ženama omogućila dostupnost tek registriranoj antibaby piluli. Kontrola začeca s jedne strane, te velika potreba edukacije stanovništva o važnosti planiranja obitelji sve do zaštita od spolnih bolesti postala je priča broj jedan u medicini oko koje su se entuzijasti javnozdravstvene zaštite krenuli okupljati. Liječnica **Desanka Ristović Štampar** prva je pokrenula programe školske medicine temeljem kojih su osnivane i školske poliklinike. Doktorica Štampar utemeljila je i prvi Centar za reproduktivno zdravlje, kojem je cilj bio integrirati medicinski i preventivni zdravstveno-odgojni rad na području spolnog i reproduktivnog zdravlja djece i adolescenata, a nastao je u okviru stvaranja i prve dječje bolnice u Klaićevoj u Zagrebu.

Zdravstveni programi koji su se ovdje provodili sedamdesetih i osamdesetih bili su rađeni i motivirani brigom za mlade da na način da im informacija o seksualnom i reproduktivnom zdravlju i pravima uvijek bude dostupna. Ti su se programi širili i na bolničke odjele, kliničke centre, kroz školsku i studentsku medicinu te njihove poliklinike. Mlade se podučavalo o zaštiti od neželjene trudnoće, zaštiti od spolnih bolesti. Liječnici su dolazili educirati u škole, a vrata zdravstvenih ustanova bila su za ta pitanja svima širom otvorena. Nije pretjerano reći da je cijela jedna generacija tadašnjih liječnika i liječnica utemeljila sustav javnozdravstvene zaštite reproduktivnog zdravlja na čijim temeljima i on danas počiva. Nažalost, posljednjih se 30 godina uporno i sustavno urušava zahvaljujući politikama i

ideologijama kojima je glavna neprijateljska agenda reproduktivno zdravlje i prava žena.

Progon kontracepcije kreće s donošenjem prvog Ustava RH

Sve je počelo 1990. kad je iz nacrtu Ustava RH **izbačena** jedna jedina ambula koja je uopće regulirala pitanja prava hrvatskih građana na reproduktivno zdravlje. Kad je izbačen članak 16., i to na upliv Kaptola, kako je puno godina kasnije otkrio koautor Ustava **Krunoslav Olujić**, u istom je mahu izbačeno i Ustavom zajamčeno pravo čovjeka na slobodno odlučivanje o rođenju djece. Ono podrazumijeva i pristup informacijama i načinima ostvarivanja tog prava, planiranje obitelji te pravo na zdravstvene usluge koje su s tim povezane, od kontrole začeca, preko usluga medicinski potpomognute oplodnje, pa sve do slobodnog izbora na legalan i siguran pobačaj.

„Kad je to izbačeno iz Ustava ova su važna pitanja reproduktivnih prava prepuštena ulici. Točnije, otvorena su širom vrata crkvi, vjerskim organizacijama, paracrkvenim delegatima koji su od početka '90-tih krenuli širiti dezinformacije o kontracepciji i pobačaju, o dezinformacije o tome da život počinje začecem, stigmatizirati djevojke i žene, širiti mizoginiju. Iza svega stoje klerokonzervativni politički krugovi i njihovi interesi. To su ljudi koji su došli do političkih pozicija i išli na ruku crkvi na način da su struku, medicinsku znanost, njezina dostignuća, metode i spoznaje čija je primjena u drugoj polovici 20. stoljeća značajno unaprijedila zdravlje milijuna ljudi na planeti – vratili unazad. A reproduktivno zdravlje žena je nešto oko čega treba postaviti temelje zdravstvene zaštite, a ne ga uništavati, kao što to politika i crkva posljednjih desetljeća čine. Više nemamo u javnozdravstvenom sustavu mrežu centara za planiranje obitelji. Ono što je najvažnije, ne postoji volja države, kakvu smo imali sedamdesetih i osamdesetih, za masovnom edukacijom djevojaka i žena, pa i za seksualnom edukacijom, što su preduvjeti očuvanja reproduktivnog zdravlja“, navodi ginekologinja **Jasenska Grujić**, jedna od borkinja protiv primjene priziva savjesti liječnika u medicinskim zahvatima prekida trudnoće kao i borkinja za primjenu kontracepcije, edukaciju djevojaka, žena i muškaraca o njoj i za njezinu dostupnost u svakom pogledu.

Povratak u prošlost

Dakle, vratili smo se u šezdesete? Pa tada je otkrivena i registrirana antibaby pilula koju i danas znanstvenici nazivaju najvećim medicinskim otkrićem u posljednjih 20 godina. Sjetimo se razloga zbog kojih je promovirana kontrola začeca, planiranje obitelji, pravo žene na slobodno odlučivanje o rađanju. Trebalo je intervenirati u pretjerani rast stanovništva zbog ograničenih zemljinih resursa hrane i vode. Pilula je bila spasonosno i političko rješenje koje su brojne zemlje prigrlile. Među njima i Hrvatska i njezini liječnici. O kontracepciji su educirali, kontracepciju su savjetovali i propisivali. Brojni među tadašnjim liječnicima danas iskazuju priziv savjesti, a gotovo do jučer su radili pobačaje na zahtjev. O kontracepciji svoje pacijentice ne savjetuju, ne propisuju, ne educiraju.

Zdravstvene politike pod utjecajem Papinih enciklika

Što se dogodilo? Na čemu danas mnogi liječnici temelje promjenu vlastitih praksi i uvjerenja koja stavljaju ispred reproduktivnih prava i zdravlja pacijenata, koja su i temeljna ljudska prava? Koji su to argumenti liječničke struke?

„Ne, struka je dobrim dijelom potisnuta. Vi kad slušate zagovornike priziva savjesti jasno vam je da se oni temelje na stavovima Crkve. Konkretno, na stavovima koji su izrečeni u enciklici *Humanae Vitae* koju je 1968. donio Papa Pavao VI i koja tvrdi da je jedina svrha spolnog odnosa i braka prokreacija. Donesena je u osvit II Vatikanskog koncila kad su mnogi katolici i vjernici, mnogi dobronamjerni ljudi, bili uvjereni da će se Crkva promijeniti u jednom liberalnijem smislu od ekumenizacije ali i do proširenja viđenja kontracepcije i planiranog roditeljstva. Hormonalnu pilulu u to je vrijeme koristilo stotine milijuna žena, politike većine zemalja svijeta su je proklamirale i o kontracepciji i kontroli začeca provodile sve masovnije edukacije. I sam John Rock koji je pilulu stvorio, a bio je vjernik, sve je učinio da privoli Vatikan da prihvati kontracepcijsku pilulu kao jedan prirodni mehanizam zaštite od neželjene trudnoće. Postojala su golemo neslaganja u samoj vatikanskoj hijerarhiji u vezi s tim. Komisija koju je Papa Pavao VI osnovao većinom je glasala za promjenu stava o funkciji braka i prokreaciji i promjenu stava o kontracepciji. Međutim Papa Pavao VI se priklonio manjini i enciklika je izglasana i izazvala razočaranje u svijetu. Onda je 1995. Papa Ivan Pavao II donio encikliku *Evangelium Vitae*, koja je još gora po pitanjima reproduktivnog zdravlja. Taj je Papa zapravo pokušao sva nastojanja u vezi sa ženskom slobodom izbora i ženskim reproduktivnim pravima svesti na zločin. I u toj se enciklici spominje institut priziva savjesti kao model prema kojem bi se vjernici, i ne samo vjernici, trebali ponašati, jer je naznačeno da su eutanazija i pobačaj zločin, kojima se svatko mora usprotiviti. Ta je enciklika zapravo

nastala kao opozicija razvoju ženskih reproduktivnih prava. Bio je to upad u sekularni poredak koji je u Hrvatskoj na djelu od 2003. godine kad se na mala vrata u Zakon o liječništvu uveo priziv savjesti“, navodi doktorica Grujić.

Silne količine dezinformacija o kontracepciji krenule su se širiti javnim hrvatskim prostorom, poput one da hormonalni kontraceptivi uzrokuju neplodnost.

„Edukacija o kontracepciji je nedovoljna i često ideološki opterećena. Zdravstveni su radnici često nedovoljno upućeni u problematiku, a o spolnosti se promišlja jedino u funkciji prokreacije, što je stav Crkve. Studente medicine o kontracepciji se uči tek sporadično, ona se tako i u udžbenicima sramežljivo i tek kroz manja poglavlja obrađuje. Postoje povremena predavanja, povremeni simpoziji o novim metodama koje forsira farmaceutska industrija, pa liječnici na taj način uče. Ali ne i da bi im to bila dužnost svoje pacijentice informirati i educirati na koji će se način štititi. Tu je edukacija ginekologa koji je zadužen za žensko zdravlje grozna. Ili smatraju da žena koja rodi o kontracepciji ne treba ništa znati, nego se pripremati za ponovno rađanje. S druge strane sama je medicina u tom pogledu dosta napredovala, posebice kad je riječ o kontracepciji za adolescentice, a što je jako važno, a mi sve to propuštamo. Primjerice, propuštamo adolescenticama nuditi spiralu posebne vrste, samo

za njih napravljenu, koja je vrlo sigurna i ne ostavlja nikakve posljedice na njihovo zdravlje. Kod nas ona nije čak ni registrirana. Zato jer je dominantno uvjerenje da spirale nisu za adolescentice, jer da izazivaju upale genitalija. Još jedan od mitova koji se uporno forsira i s kojim se djevojke plaše“, tumači ginekologinja Grujić.

Zbog progona kontracepcije kao metode zaštite od neplanirane trudnoće na gubitku su brojne žene koje su rodile. Kao što smo napomenuli, dvije trećine legalno induciranih pobačaja, naprave žene koje imaju jedno, dvoje, troje i više djece. Da ih se savjetovalo o kontracepciji koju mogu uzimati nakon poroda, ili nakon prekida trudnoće, i to vrlo brzo, umjesto primjene nesigurnih metoda prekida snošaja, broj takvih neželjenih trudnoća zasigurno bi se značajno smanjio.

„Najžalosnije je što je struka pognula glavu pred konzervativcima koji vode zdravstvene politike, jer u njihovom središtu nije žena i njezino reproduktivno zdravlje. Nije čovjek i njegovo reproduktivno zdravlje“, konstatirala je doktorica Grujić.

Milijarda žena u reproduktivnoj dobi u svijetu ne koristi nikakvu kontracepciju

Radikalni pokreti i sateliti vjerskih organizacija koji zazivaju retradicionalizaciju društava uspjeli su proteklo desetljeće utjecati na promjenu stajališta o vrijednosti kontracepcije za reproduktivno zdravlje. Od slavljenja otkrića pilule i oslobođenja žena u smislu njezinih reproduktivnih prava proteklo je 60 godina, a da je netko tada predviđao budućnost zasigurno bi bio uvjeren da oko primjene kontracepcije neće biti više nikakvih prijepora. Međutim, sve je više žena koje gaje uvjerenja da je kemija loša, a priroda dobra. Sve više onih koje se umjesto redovnim pregledima i terapijama okreću tzv. prirodnim pripravcima. Tako se odbija uzimati hormonalna kontracepcija, a umjesto nje planiranje obitelji svodi se na brojanje plodnih i neplodnih dana ili prekinuti snošaj. Metode koje su se primjenjivale sredinom prošlog stoljeća kada je bilo i najveći broj neželjenih i maloljetničkih trudnoća i visok broj spolno prenosivih bolesti.

*„Kad se vrata jednom otvore, teško ih je zatvoriti. Još teže zaustaviti negativne posljedice. A to je opasnost od nelegalnih pobačaja i ugroze zdravlja žena. Svih smo proteklih desetljeća spriječili velik broj pobačaja sistematskim učenjem o kontracepciji, a ako ukinemo oba prava: na kontracepciju i pobačaj – vraćamo se u prvu polovicu 20. stoljeća kada su mnoge žene umirale ili ostajale invalidi zbog nelegalnih abortusa. I tada su pobačaj radile udate žene s velikim brojem djece. Hoćemo li unatoč sve boljoj kontracepciji ukidanjem prava i pribjegavanjem metodama koje nisu metode kontrole rađanja ili planiranja obitelji u ovom stoljeću unesrećiti naredne generacije?“, pita se profesorica i sociologinja **Vesna Leskošek** s kojom smo razgovarali o iskustvima primjene kontracepcije u Sloveniji.*

„Svi ovi trendovi idu u smjeru sistematične uspostave nadzora nad ženskim tijelom. Žene se mora spriječiti da nadziru vlastitu reprodukciju. U početku se to čini s nedostupnošću ili odgovaranjem od primjene kontracepcije, a potom ukidanjem prava na pobačaj. Kad se ženama uzme nadzor nad njezinim tijelom nisu u mogućnosti spriječiti neželjenu trudnoću. Ženino je pravo da planira roditi dijete koje će moći i preživjeti, kojega će moći othraniti. No, crkvenoj ekonomiji to nije u interesu. Kroz povijest je crkva držala nadzor nad ženskom reprodukcijom kako bi razvijala svoju ekonomiju. Trudnice samice su bile zatvorene u posebne institucije, cvala je industrija posvojenja djece... Kad se dogodilo pravo na kontracepciju i njezina dostupnost, kao i pravo pobačaja, poljuljana je velika ekonomska moć crkve. A takva politika nije u interesu niti jedne države. Zato je važno graditi sustav zdravstvene dostupnosti i unaprjeđenje seksualnog i reproduktivnog zdravlja žena. Jednostavno bih rekla da je civilizacijsko dostignuće kad je omogućeno da žena nadzire svoje tijelo, jer je onda u stanju nadzirati svoj život. Tu smo razinu sustava imali, razvili, i taj nivo koji smo dosegli ne bi se nikada trebali ni smjeli odreći“, zaključila je profesorica Leskošek.

U idućem nastavku serijala „Reproduktivno zdravlje u klinču politika“ pišemo kako su jedan slučaj i hrabrost jedne žene razotkrili sve oblike nasilja zdravstvenog sustava nad reproduktivnim zdravljem i pravima hrvatskih građana.